

“Neīstie pašnodarbinātie”

Kuros gadījumos uzskatāms, ka persona ir pašnodarbinātais, un kādas pazīmes liecina, ka persona tomēr saņem atlīdzību, par kuru algas nodoklis ir jāmaksā ienākuma izmaksātājam? Kas ir “neīstie pašnodarbinātie”, un vai šī problēma ir aktuāla Latvijā?

ALEKSANDRS ĻEŠČINSKIS, zvērinātu advokātu birojs “COBALT”

Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” (likums par VSA) 1.panta 3.daļā ir definēts, kuras personas tiek uzskatītas par pašnodarbinātām.

Saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (likums par IIN) 11.panta 1.¹daļu “par fiziskās personas saimniecisko darbību ir uzskatāma jebkura darbība, kas vērsta uz preču ražošanu, darbu izpildi, tirdzniecību un pakalpojumu sniegšanu par atlīdzību. Saimnieciskā darbība ietver arī ar uzņēmuma līguma izpildi saistīto darbību, profesionālo darbību, nekustamā īpašuma apsaimniekošanu, komercaģenta, māklera un individuālā komersanta darbību, kā arī fiziskās personas īpašumā esoša individuālā uzņēmuma (arī zemnieku un zvejnieku saimniecības) darbību”.

Likuma par IIN 11.panta 1.²daļā noteikts, ka profesionāla darbība ir “jebkura neatkarīga profesionālu pakalpojumu sniegšana ārpus darba tiesiskajām attiecībām, arī zinātniskā, literārā, pasniedzēja, aktiera, režisora, ārsta, zvērināta advokāta, zvērināta revidenta, zvērināta notāra, zvērināta mērnika, zvērināta taksatora, mākslinieka, komponista, mūziķa, konsultanta, inženiera, zvērināta tiesu izpildītāja, grāmatveža vai arhitekta darbība”.

Valsts sociālā apdrošināšana

Likuma par VSA 3.panta 1.daļā noteikts, ka “sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē

valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaimes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar

sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa”.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments 22.12.2014. spriedumā lietā Nr.A420586711 norādīja, ka

“atbilstoši tiesiskajam regulējumam pašnodarbinātais ir obligāti apdrošināma persona no brīža, kad tā mēneša ienākumi no saimnieciskās darbības pirmo reizi ir sasnieguši tiesību normās noteiktu apmēru. Tad pašnodarbinātajam ir jāreģistrējas dienestā kā obligāto iemaksu veicējam, ik ceturksni jāiesniedz dienestam ziņojums par iemaksu objektu un iemaksām, kā arī pašam jāveic iemaksas, jo pašnodarbinātais sociāli apdrošināts ir tikai tad, ja faktiski ir veiktas iemaksas. Iemaksu veikšana savukārt dod tiesības saņemt sociālās apdrošināšanas izmaksas sociālā riska iestāšanās gadījumā”.

Pašnodarbināta persona veic valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kad mēneša ienākumi (ieņēmumi, no kuriem atskaitīti ar to gūšanu saistītie izdevumi) sasnieguši 360 EUR. Turklāt atbilstoši likuma

pakalpojumus;

- finansiālā riska neuzņemšanās peļņu nenesoša darba izpildes vai zaudētu debitoru parādu gadījumā;
- maksātāja integrācija uzņēmumā, kuram viņš sniedz savus pakalpojumus;
- maksātāja faktisko brīvdienu un atvaļinājumu esamība un to ņemšanas kārtības saistība ar uzņēmuma iekšējo darba kārtību vai citu uzņēmumā nodarbināto fizisko personu darba grafiku;
- maksātāja darbība notiek citas personas vadībā vai kontrolē, maksātājam nav iespējas piesaistīt darbu izpildē savu personālu vai izmantot apakšuzņēmējus;
- maksātājs nav pamatlīdzekļu, materiālu un citu saimnieciskajā darbībā izmantoto aktīvu īpašnieks.

atsaucās arī uz 03.12.2008. lietā Nr.SK-323/2008 paustajām atziņām, proti, “darba tiesiskās attiecības raksturo šādas pazīmes, pirmkārt, noteikts darbs, otrkārt, darba izpildīšanai noteiktā darba kārtība, kurai pakļaujas darbinieks, treškārt, darba samaksa, ceturtkārt, darba devēja nodrošināti apstākļi, lai darbiniekam būtu iespējams izpildīt darbu”, un atzina, ka izskatāmajā lietā nepastāv darba tiesiskās attiecības.

Tātad saskaņā ar Latvijā pastāvošo tiesu praksi nepietiek vien konstatēt kādu no likuma par IIN 8.panta 2.²daļā noteiktajām pazīmēm. Ja puses brīvi vienojušās un to mērķis nav bijusi vēlme samazināt valsts budžetā veicamos nodokļu maksājumus, noslēgtais līgums pusēm ir saistošs un, mainoties faktiskajiem apstākļiem, jālūdz noslēgt jaunu līgumu, piemēram, darba līgumu.

Pašnodarbinātas personas darbība var tikt pārklassificēta par “darba ņēmēju” arī tad, ja iepriekš tai ir bijuši vairāki klienti, bet vēlāk palicis tikai viens

par VSA 5.panta 5.daļai pašnodarbinātie ir sociāli apdrošināti, ja faktiski ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas. Tas savukārt nozīmē, ka pašnodarbinātas personas, kuru ieņēmumi ir mazāki par 360 EUR, vispār nav sociāli aizsargātas.

Darba tiesisko attiecību pazīmju kopums

Likuma par IIN 8.panta 2.²daļā uzskaitītas pazīmes, kuras liecina, ka persona gūst ienākumu, par kuru jāmaksā algas nodoklis (jākonstatē vismaz 1 pazīme):

- maksātāja ekonomiskā atkarība no personas, kurai tas sniedz

Tiesu prakse Latvijā

Saskaņā ar Latvijā pastāvošo tiesu praksi, arī konstatējot kādu no iepriekš minētajām pazīmēm, tiesa ne vienmēr atzīs, ka starp pusēm pastāvēja darba tiesiskās attiecības un ir jāmaksā algas nodoklis. To apliecina 28.12.2013. Augstākās tiesas (Tiesa) Senāta spriedums lietā Nr.C30511312, kur prasītājs, kurš darbu veica saskaņā ar autorlīgumu, lūdzis tiesu atzīt, ka viņam ir darba tiesiskās attiecības ar atbildētāju, atjaunot prasītāju video operatora amatā un uzlikt par pienākumu atbildētājam noslēgt darba līgumu.

Pamatojot savu spriedumu, Tiesa

Tiesu prakse Eiropas Savienībā

Arī Eiropas Savienības (ES) līmenī ir aktualizēta “neīsto pašnodarbināto” problēma. Saskaņā ar ES Tiesas 04.12.2014. spriedumu lietā C-413/13 *FNV Kunsten Informatie en Media* pret *Staat der Nederlanden*:

- pakalpojumu sniedzējs var zaudēt savu patstāvīgā tirgus dalībnieka un tādējādi uzņēmēja statusu, ja tas savu darbību tirgū nenosaka neatkarīgi, bet ir pilnībā atkarīgs no pilnvarotāja, jo tas neuzņemas nekādus finanšu vai komerciālos riskus, kas ir saistīti ar šī pilnvarotāja saimniecisko darbību, un darbojas kā pilnvarotāja uzņēmumā integrēta palīgiestāde (skat. ES Tiesas 14.12.2006. spriedumu lietā C-217/05 *Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio* pret *Compañía Española de Petróleos SA*);
- “darba ņēmēja” jēdziens ES tiesību izpratnē ir jānosaka, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem,

kas raksturo darba attiecības, ņemot vērā attiecīgo personu tiesības un uzdevumus. Šajā ziņā pastāvīgajā judikatūrā noteikts, ka darba attiecību raksturīga iezīme ir tā, ka persona noteiktu laiku citas personas labā un tās vadībā sniedz pakalpojumus, pretī saņemot darba samaksu (skat. ES Tiesas 10.09.2014. spriedumu lietā C-270/13 *Iraklis Haralambidis* pret *Calogero Casilli* vai ES Tiesas 21.02.2013. spriedumu lietā C-46/12 *L. N.* pret *Styrelsen for Videregående Uddannelser og Uddannelsessøgtte*).

Tātad, lai gan persona ir reģistrējusi savu saimniecisko darbību kā pašnodarbinātā, pastāv iespēja, ka tās darbība var tikt pārklasificēta par “darba ņēmēju” Latvijas tiesību izpratnē un darba devējam būs jāmaksā algas nodoklis. Minētās sekas var iestāties arī tad, ja pašnodarbinātai personai iepriekš ir bijuši vairāki pasūtītāji (klienti), bet vēlāk palicis tikai 1, no kura viņa ir pilnībā atkarīga.

ES Tiesa *FNV Kunsten Informatie en Media* lietā apstiprinājusi jau iepriekš secināto un norādījusi uz šādām pazīmēm, kas liecina, ka persona gūst ienākumu, par kuru jāmaksā algas nodoklis:

- persona darbojas sava darba devēja vadībā;
- nav iespējas izvēlēties savu darba grafiku, vietu un saturu;
- persona neuzņemas daļu šī darba devēja komerciālo risku;
- darba attiecību laikā persona ir integrēta minētā darba devēja uzņēmumā, veidojot ar to ekonomisku vienību.

ES Tiesas norādītās “neistas pašnodarbinātas personas” pazīmes pilnībā atbilst likuma par IIN 8.panta 2.²daļas pazīmēm, kad jāmaksā algas nodoklis.

Savukārt no ES Tiesas 19.12.2012. sprieduma lietā C-577/10 *European*

Commission pret *Kingdom of Belgium* var secināt, ka “neists pašnodarbinātais” ir persona, kura veic darbību padotības attiecībās ar trešo personu, uzdodamās par pašnodarbinātu personu, vai kura tiek uzdots par pašnodarbinātu personu ar mērķi apiet Eiropas Parlamenta un Padomes 16.12.1996. Direktīvas 96/71/EK par darba ņēmēju norīkošanu darbā pakalpojumu sniegšanas jomā (Direktīva) 3.panta 1.punktā paredzētos obligātos standartus:

- maksimālo darba un minimālo atpūtas laiku;
- minimālo apmaksāto ikgadējo atvaļinājumu;
- minimālās algas likmes, to skaitā likmes par virsstundām (šo apakšpunktu nepiemēro darba pensiju papildu sistēmām);
- darba ņēmēju izīrēšanas nosacījumus, jo īpaši darba ņēmēju piegādi, ko veic pagaidu darbavietas;
- veselības aizsardzību, drošību un higiēnu darbā;
- aizsardzības pasākumus grūtnieču vai sievietes pēcdzemdību periodā, bērnu un jauniešu darba noteikums;
- vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm un citus diskrimināciju izslēdzošus noteikumus.

Jānorāda, ka arī Latvijas tiesa, konstatējot Civillikuma 1415.panta pārkāpumu, proti, mērķi apiet Darba likuma (DL) normas, atzīs tādu vienošanos par spēkā neesošu. Direktīvas 3.panta 1.punktā paredzētie obligātie standarti atbilst darba līguma būtiskajām pazīmēm, kas nostiprinātas DL. Tāpēc, lai nodrošinātu šo standartu ievērošanu, būtiski, lai tiktu noslēgts darba līgums. Puses nedrīkst vieglprātīgi paļauties, ka sākumā noslēgts, piemēram, uzņēmuma līgumu un vēlāk mēģinās tiesā panākt tā pārklasificēšanu par darba līgumu. Jāuzsver, ka pašnodarbinātas personas sociālā aizsardzība ir krietni mazāka nekā darba ņēmēja. ●

Likums “Par valsts sociālo apdrošināšanu”

1.pants. Likumā lietotie termini

[..]

3) pašnodarbinātais — persona, kura gūst ienākumu (vai ieņēmumus) kā:

a) persona, kas veic individuālo

darbu,

[..]

c) persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā un kura saņem autoratlīdzību (autortiesību un blakustiesību atlīdzību), izņemot autortiesību mantinieku un citu autortiesību pārņēmēju,

d) zvērināts notārs,

e) zvērināts advokāts,

f) zvērināts revidents,

g) prakses ārsts, prakses farmaceits, prakses veterinārārsts, prakses optometrists,

h) cita fiziskā persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā un kura reģistrējusies kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja,

i) zemnieku (zvejnieku) saimniecības īpašnieks, kas, nebūdam darba tiesiskajās attiecībās ar savas zemnieku (zvejnieku) saimniecības pārvaldes institūciju, veic šīs zemnieku (zvejnieku) saimniecības vadības funkciju, ja šajā zemnieku (zvejnieku) saimniecībā likumā noteiktajā kārtībā nav iecelts (ievēlēts) pārvaldnieks (direktors),

j) persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir Latvijas Republikā un kuras darbu apmaksā no Latvijas Republikai piešķirtajiem ārvalstu tehniskās palīdzības vai starptautisko finanšu institūciju aizdevuma līdzekļiem,

k) zvērināts tiesu izpildītājs,

l) individuālais komersants;

[..]